

Arkistoyhdistyksen lausunto luonnoksesta Kansallisarkiston arvonmäärittämispolitiikka ja arvonmäärittämyksen toimintamalli -asiakirjaksi (KA/9145/28.02.00/2024).

1 Johdanto

Arkistoyhdistys kiittää mahdollisuudesta lausua ja pitää hyvänä, että arvonmäärittämyksen perusteet päivitetään uuden arkistointilain (529/2026) mukaisiksi. On myös hyvä, että asiakirjan tarkoitukseksi on kirjattu läpinäkyvyys ja että kohderyhmiin on otettu tutkijat, sukututkijat ja suuri yleisö. Yhdistämme kuvauksen siitä, ettei arvonmäärittämyksen tavoite ole ennustaa tiedon kaikkea tulevaa käyttöä, Arkistoyhdistyksen vuoden 2020 lausunnossa esittämään näkemykseen, että aineiston arvo voi ilmetä vasta hyvin pitkän ajan kuluttua.

Arkistoyhdistys esittää seuraavia tarkennuksia:

- Kulttuuriperintö ja tutkimus.** Luvussa 3.1 toimija määrittelee arkistoitavat tietoaaineistot "tutkimuksellisten tarpeiden perusteella", ja sama sanamuoto on arkistointilain 8 §:ssä. Laki kuitenkin säättää viranomaisten kulttuuriperintöön kuuluvien aineistojen arkistoinnista (1 §) ja 2 §:n mukaan arkistointi käsittää yleisen edun mukaisen arkistollisen arvon määrittämisen sekä aineiston turvallisen säilyttämisen tuleville sukupolville. Lain 8 §:n mukaan arkistoitavien aineistojen tulee lisäksi muodostaa monipuolinen ja kattava kuva yhteiskunnasta. Arkistoyhdistys pyytää kirjaamaan asiakirjaan, miten nämä luetaan yhdessä, ja toteamaan, ettei "tutkimuksellisia tarpeita" tulkita pelkäksi tieteelliseksi tutkimuskäytöksi. Kulttuuriperintö on laajempi kuin tutkimuskäyttö, kuten yhdistys totesi vuoden 2025 lausunnossaan. Luvun 3 ilmaisut (tutkimus- ja kulttuuriperintöarvo) ja luvun 3.1 sanamuoto tulisi yhtenäistää.
- Tietoaaineiston määritelmä.** Luvussa 1.2 tietoaaineisto on "yhden tehtävä- ja oikeusvaikutuskokonaisuuden tuottama tunnistettava tietokertymä". Termi *oikeusvaikutuskokonaisuus* on uusi eikä avaudu ilman esimerkkiä. Se kannattaa määritellä sanastossa tai poistaa. Luvun 1.2 otsikossa tulisi mainita asiakirjat ja tietoaaineistot arkistointilain mukaisesti. Julkisuuslaissa määritelty viranomaisen asiakirjan ja sen arkistointikäytäntöjen sekä tietoaaineisto käsitteen suhde kannattaa määritellä sanastossa selkeästi. Asiakirjallinen tieto on poistuva (ei ajantasainen) termi, jonka tilalla olisi suositeltavampaa käyttää asiakirjat ja tietoaaineistot. Asiakirjan ja tietoaaineiston osalta olisi syytä pitäytyä lain mukaisissa määritelmissä.
- Tietoryhmät.** Luvun 1.3 mukaan tietoryhmät tukevat arvonmäärittäystä, mutta sanaston mukaan niitä ei pääsääntöisesti pidä muodostaa arkistoinnin ehdoilla. Luvun 1.4.1 mukaan arvonmäärittäminen voidaan kuitenkin tehdä tietoryhmätasolla. Arkistoyhdistys ei pysty arvioimaan rakennneosien soveltuvuutta. Arkistoyhdistys pyytää täsmentämään

milloin ja miten arvonmääritys voi kohdistua tietoryhmiin, jos ryhmiä ei saa muodostaa arkistoinnin ehdoilla. Tämä voi helposti johtaa siihen, että organisaatiossa arvonmääritystä toteutetaan liian pieninä palasina kokonaisuuteen nähden. Vaarana on myös tiedon sirpaloituminen ja arvonmäärityksen vaikeutuminen koko yhteiskunnan kannalta. Kun useammat organisaatiot osallistuvat samaan prosessiin, on vaarana moninkertainen tiedon säilyttäminen.

4. **Soveltamisala.** Arvonmäärityspolitiikka ei koske määräajan säilytettävien tietojen säilytysaikojen määrittelyä (luku 1.1), mutta säilytysajat mainitaan toimijan tehtävänä myös luvuissa 1.4.3 ja 3.1. Rajausta kannattaa kirjoittaa selkeästi auki.
5. **Yksityiset toimijat ja pienet organisaatiot.** Yhdistys katsoo, että periaatteita voi soveltaa muidenkin kuin julkisten tehtävien seurauksena syntyneisiin aineistoihin. Arkistointilaki koskee yksityisiä henkilöitä ja yhteisöjä vain siinä määrin kuin ne käyttävät julkista valtaa (4 §), ja yksityisten arkistoaineistojen ottamisesta ja turvaamisesta säädetään erikseen (16 ja 17 §). Asiakirjassa puhutaan toisaalta myös "julkista tehtävää hoitavasta yksityisestä toimijasta". Arkistoyhdistys pyytää selkeyttämään, kenen on noudatettava asiakirjaa lakisääteisesti ja kenelle se on vapaaehtoinen ohje, sekä ohjeistamaan, miten yksityisarkistot, säätiöt ja yhdistykset sekä organisaatiot, joilla ei ole tiedonhallintamallia, voivat käytännössä hyödyntää asiakirjaa. Kuntien ja hyvinvointialueiden osalta tulisi kertoa, että osa viranomaisen tehtävistä kuuluu lain 4 §:n mukaan tiedonhallintayksiköille.

2 Arvonmäärityksen ja seulonnan tavoitteet ja toimenpiteet

Arkistoyhdistys pitää taulukon 1 tavoitteita selkeinä ja oikeansuuntaisina. Erityisen hyvä on tavoite 1, jonka mukaan arvonmäärityksellä ei saa estää yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimusta, ja tavoite 3, jonka mukaan mitään tietoa ei rajata arvonmäärityksen ulkopuolelle. Molemmat vastaavat hyvin arkistointilain 8 §:n lähtökohtia: kaikki viranomaisen asiakirjat ja tietoaaineistot ovat arvonmäärityksen kohteena, ja arkistoitavien aineistojen tulee muodostaa monipuolinen ja kattava kuva yhteiskunnasta.

Huomiot ja ehdotukset:

- **Tavoite 8 (analogiset aineistot).** Tavoitteen toimenpide puhuu "seuraavista poikkeustapauksista", mutta luettelossa on vain yksi. Luvun 1.4.1 mukaan uusi arvonmääritys tehdään analogisille asiakirjoille myös silloin, kun niiden arkistoinnista ei ole aiemmin päätetty. Tavoitteen ja luvun 1.4.1 tulisi vastata toisiaan. Arkistointilain 12 §:n mukaan sähköiseen muotoon muutetun asiakirjan alkuperäinen voidaan tuhota, ellei asiakirjan kulttuurihistoriallinen arvo tai oikeudellinen todistusvoima edellytä sen säilyttämistä. Luvussa 3 viitataan vain kulttuurihistorialliseen arvoon, ja todistusvoimaisuus mainitaan Kansallisarkiston ohjeiden yhteydessä. Arkistoyhdistys pyytää kirjaamaan arvonmäärityspolitiikkaan molemmat lain edellytykset.

- **Tavoite 6 (vuotta 1920 vanhemmat asiakirjat).** Rajaukselle tulisi kirjata perusteet ja tieto siitä, perustuuko se lakiin vai Kansallisarkiston linjaukseen.
- **Tavoite 5 (voimassa olevien päätösten uudelleenarviointi).** Kaikkien voimassa olevien seulontapäätösten uudelleenarviointi on kertaluontoisena suuri työ sekä toimijoille että Kansallisarkistolle. Seulontapäätösten ajanmukaisuuden arviointia tulisi ajatella enemmänkin jatkuvana arviointityönä. Mikäli tämä toteutetaan kertaluontoisena niin, yhdistys pyytää julkaisemaan aikataulun ja priorisointiperusteet sekä kertomaan, mitä tukea pienet toimijat saavat. Vanhentuneiden päätösten korvaamisen ajankohdat on syytä ilmoittaa etukäteen.
- **Seuranta.** Tavoitteille ei ole kuvattu mittareita. Arkistoyhdistys ehdottaa, että Kansallisarkisto raportoi verkkosivuillaan säännöllisesti annettujen päätösten määrästä, erityisesti käsittelyajoista (mikä helpottaa organisaatioiden töiden suunnittelua) ja siitä, mitkä yhteiskunnan osa-alueet on arvonmääritetty. Näin tavoite 1 (yhteiskunnan edustava dokumentointi) olisi myös todennettavissa.
- **Yhteys muihin asiakirjoihin.** Metatietovelvoitteet (tavoite 4) ja tiedonhallintamallin ylläpito (tavoite 7) kytkeytyvät samaan aikaan lausunnolla olevaan ohjelunokseen *Arkistoinnin suunnittelu tiedonhallintamallin avulla*. Asiakirjojen välinen suhde ja käsitteistö tulisi yhtenäistää.

3 Arvonmäärittelyn ja seulonnan toimintamalli

Arkistoyhdistys pitää hyvänä rooli- ja tehtäväjakoa, joka erottaa toimijan, ministeriön tai laajasti viranomaisia edustavan tahon ja Kansallisarkiston tehtävät. Lisäksi on hyvä, että yleisten päätösten luonnokset asetetaan lausuttaviksi ja että luvussa 3.3 luetellaan konkreettisesti tilanteet, joissa päätös ei ole ajan tasalla.

Huomiot ja ehdotukset:

1. **Käsittelyajat ja väliaika.** Toimija ei saa tuhota tietoja ennen arkistointipäätöstä. Termi "kohtuullinen aika" (luku 3.2.1) on arkistointilain 9 §:n 3 momentin sanamuoto, mutta asiakirja ei kerro, mitä se käytännössä tarkoittaa. Arkistoyhdistys pyytää arvioidut käsittelyajat ja ohjeen siitä, miten toimitaan päätöksen odotusaikana, jotta tietoja ei tuhota vahingossa tai kasata pitkäksi aikaa toimijoiden järjestelmiin. Kansallisarkiston pitäisi määritellä sisäisesti palvelulupaus, jossa on määritelty käsittelyajat.
2. **Arkistointiesityksen työväline.** Arkistointiesitys tehdään nyt usean välilehden Excel-lomakkeella (alaviite 11). Excel-lomakkeessa pitää olla eri välilehtien välillä automaatiota, niin että samoja tietoja ei tarvitse täyttää useampaan kertaan, vaan kertaalleen täytetty tieto kopioituu muihin tarvittaviin kohtiin. Se voi olla raskas pienelle toimijalle. Arkistoyhdistys ehdottaa kevyempää polkua pienille toimijoille, mallivastauksia ja neuvontaa. Yhdistys toivoo, että yhteistyö pienten toimijoiden kanssa olisi vuorovaikutteista esimerkiksi työpajojen muodossa. Lisäksi on hyvä

kertoa, onko lomakkeen tilalle tulossa sähköinen palvelu. Arkistointilain 9 §:n 2 momentti edellyttää "riittäviä kuvauksia ja tietoja" sekä arvonmääritykseen perustuvan esityksen, mutta ei nimenomaan lomaketta, ja Kansallisarkiston määräysvalta koskee 7 ja 11 §:n mukaan teknistä toteutusta. Asiakirjassa tulisi kertoa, onko lomake velvoittava vai ohjeellinen ja voiko riittävät tiedot antaa muullakin tavalla.

3. **Siirrot Kansallisarkistoon.** Valtion viranomaisten on siirrettävä aineistonsa, mutta muut toimijat "voivat siirtää tai tallettaa erikseen sovittaessa" (luku 3.1). Arkistointilain 13 §:n mukaan Kansallisarkisto päättää valtion viranomaisen siirron ajankohdasta viranomaista kuultuaan ja viranomainen vastaa siirtokuntoon saattamisesta ja kustannuksista, ja 14 §:n mukaan muut viranomaiset sopivat siirrosta Kansallisarkiston kanssa. Mitä tarkoitetaan arvonmäärityspolitiikassa Kansallisarkiston siirron suunnittelun aloitusvuosilla (luku 3.1, 15), joista Kansallisarkisto antaa päätöksen osana arkistointipäätöstä? Myös arkistointilain 15 §:n mukainen arkistokopio (sähköisestä, sisällöltään muuttuvasta tietoaaineistosta) on syytä mainita.
4. **Päätösten julkisuus.** Tavoite 4 on, että kansalaiset ymmärtävät, mihin arkistointipäätökset perustuvat. Asiakirjassa ei kerrota, julkaistaanko päätökset ja perustelut hakukelpoisessa julkisessa luettelossa. Arkistoyhdistys ehdottaa, että kaikki päätökset ja vireillä olevat esitykset julkaistaan yhdessä paikassa.
5. **Ajantasaisuuden seuranta (luku 3.3).** Arkistoyhdistys ehdottaa, että arvonmäärityspolitiikassa olisi määritelty selkeä menettely, jolla toimija avaa keskustelun ennakoivasti tiedossa olevista muutoksista, jotka mahdollisesti vaikuttavat voimassa oleviin arkistointipäätöksiin tai niiden voimassa oleviin.
6. **Virheelliset viittaukset.** Luvussa 3.2.1 sanotaan, että kriteerit on esitelty luvussa 8, mutta ne ovat luvussa 6. Luvussa 3 viitataan "arkistolain" 12 §:ään, mikä tarkoittanee arkistointilain (529/2026) 12 §:ää (sähköiseen muotoon muuttaminen), sillä vanha arkistolaki on kumottu. Taulukoiden numerointi on virheellinen (taulukot "2 1", "32" ja kaksi taulukkoa 3, taulukko 4 puuttuu), ja lukuun 5 on merkitty alaluvut 5.1.1–5.1.4 ilman lukua 5.1.

4 Arvonmäärityksen menetelmät ja kriteerit

Arkistoyhdistys pitää hyvänä, että luku rakentuu arkistointilain 8 §:n viiden kriteerin varaan ja jakautuu tehtävä- ja informaatioanalyysiin. Rehellinen on toteamus siitä, että arvonmääritys on sidoksissa aikaansa ja lähtökohtaisesti subjektiivista, on arvokas. Pidämme myönteisenä myös sitä, että vähämerkityksellisessä tehtävässäkin voi syntyä arkistoitavia tietoja.

Huomiot ja ehdotukset:

1. **Kriteerien yhdistäminen.** Arvonmäärityspolitiikka ei kerro, miten viiden kriteeriryhmän arviot yhdistetään päätökseksi ja mikä painoarvo kullekin kriteeriryhmälle annetaan.

Arkistointiesityslomakkeessa kysytään tehtäväanalyysissä kyllä/ei-vastaus kriteeriryhmittäin, ja informaatioanalyysissä pyydetään valitsemaan yksi "tärkein kriteeriryhmä". Arkistoyhdistys ehdottaa, että päätössäännöt kuvataan avoimesti ja niiden tueksi lisätään esimerkkejä kaikista kriteeriryhmistä, myös tapauksista, joissa aineistoa ei arkistoida. Lisäksi arvonmäärityspolitiikka kuvaa arkistointilain 8 §:n viittä kriteeriä omin sanoin. Esimerkiksi ryhmässä 4 (tietosisältö) arvioidaan ainutkertaisuuden ja kattavuuden lisäksi käyttömahdollisuuksia, jotka laissa kuuluvat 5. kohtaan. Arkistoyhdistys pyytää, että lain kriteerit lainataan sanatarkasti ja arvonmäärityspolitiikassa omat täsmennykset merkitään selvästi tulkinnaksi.

2. **Yhdenmukaisuus.** Koska arvonmääritys on subjektiivista, yhdenmukaisuutta tukisi julkaistujen perusteltujen päätösten esimerkkikokoelma, johon toimijat voisivat verrata omia arvioitaan.
3. **Asiakirjan rakenne.** Kriteeriluku sekoittaa pysyviä periaatteita ja nopeasti vanhenevia esimerkkejä (taulukot 2, 5 ja 7). Arkistoyhdistys ehdottaa, että esimerkit siirretään päivitettävään liitteeseen, jossa on päiväys.
4. **Eettiset ohjeet.** Alaviitteessä 12 viitataan kansainvälisiin ja kansallisiin ammattieettisiin ohjeisiin. Viitteiden ajantasaisuus kannattaa tarkistaa ja linkittää voimassa oleviin versioihin. Arkistoalan yhdistysten yhteinen valmisteluryhmä on päivittämässä arkisto-, asiakirjahallinnan ja tiedonhallintatyön eettisiä ohjeita. KAM-juridiikkaryhmä on valmistelemassa arkistoalan organisaatioille suunnattua eettisiä ohjeita.

Lausuntoluonnos kohtiin 4.1–4.5

4.1 Kriteeriryhmä 1: Tehtävän merkittävyys

Arkistoyhdistys pitää hyvänä, että tehtävän merkittävyyttä arvioidaan neljän selkeän kriteerin avulla ja että perusoikeuksien turvaamiseen tai rajoittamiseen liittyvät tehtävät on huomioitu erikseen. Alaviite 14 on hyvä täsmennys: joillakin toimijoilla henkilöstöhallinto ja hankinnat voivat olla substanssitehtäviä.

Huomiot ja ehdotukset:

1. **Esimerkkiluettelot voivat ohjata liikaa.** Taulukon 2 luettelo "vähemmän merkittävistä" tehtävistä (esimerkiksi tullaustoiminta, kunniamerkeistä päättäminen, koulumatkatuki, pysäköinnin valvonta) ja "tukitehtävistä, joiden tietoja ei yleensä arkistoida" (esimerkiksi palkkakirjanpito, kulunvalvonta) voidaan lukea ennakkopäätöksinä. Arkistoyhdistys ehdottaa taulukon alle selkeää huomautusta siitä, että esimerkit ovat suuntaa antavia ja että tietosisältö tai toiminnan kohde voi johtaa arkistointiin, vaikka tehtävä olisi vähämerkityksinen. Esimerkiksi tullin tiedot kertovat ulkomaankaupasta ja henkilöstöä koskevilla tiedoilla on käyttöä työelämän ja sukututkimuksessa.

2. **Harkintavallan puute alentaa massan arvoa.** Kriteerin 3 mukaan mitä enemmän harkintavaltaa, sitä merkittävämmät tiedot. Massamaisesti käsiteltävillä, vähän harkintaa vaativilla päätöksillä (esimerkiksi etuudet ja luvat) on kuitenkin suuri merkitys yksilöiden oikeuksille ja yhteiskuntahistorialle. Arkistoyhdistys mielestä harkintavallan puute ei saa alentaa tietoaineiston tai massan arvoa, mikäli muut kriteerit täyttyvät. Mikäli massa informaatioarvo on merkittävä, se on arkistoitava. Arkistoyhdistys pyytää kirjaamaan, että harkintavalta on vain yksi kriteeri muiden joukossa.
3. **Aikaan sidottu arvio.** Kriteeri 4 (tehtävän suhde ajan arvoihin) on luonteeltaan subjektiivinen. Arkistoyhdistys ehdottaa, että luonnoksessa kerrotaan, kuka arvion tekee ja milloin siihen käytetään ulkopuolisia asiantuntijoita, kuten luvun 3 lopussa mainitaan.
4. **Otsikko.** Asiakirjassa kriteeriryhmä on nimeltään "Tehtävän merkittävyys", lausuntopalvelussa "Tehtävän merkitys". Nimet tulisi yhtenäistää.

4.2 Kriteeriryhmä 2: Toimintaympäristö

Arkistoyhdistys pitää hyvänä, että vähemmistöjä koskevat tehtävät (kriteeri 4) ja poikkeuksellisten ilmiöiden dokumentointi (kriteeri 7) on kirjattu näkyviin. Koronapandemiaa koskeva esimerkki (taulukko 3) on selkeä ja käytännönläheinen.

Huomiot ja ehdotukset:

1. **Poikkeukselliset ajat.** Koronan arvonmääritys ja päätökset kestivät vuodet 2020–2024. Arkistoyhdistys ehdottaa, että asiakirjassa kuvataan nopeampi menettely poikkeuksellisen ajanjakson julkistamiseksi: kuka voi tehdä aloitteen, millä perusteilla, ja miten tietojen tuhoaminen keskeytetään arvioinnin ajaksi. Näin arvokasta tietoa ei tuhota ennen kuin päätös on tehty.
2. **"Jokin verran huomioon".** Luvun lopussa toimijat voivat ottaa poikkeuksellisia tekijöitä "jokin verran" huomioon, jos päätös sen sallii. Kohta on epämääräinen, ja siihen tarvitaan selkeämpi ohje. Tarkoitettaneen "jonkin verran huomioon".
3. **Toiminnan kohteet.** Taulukon 3 (toiminnan kohteet) luettelossa on toimijoita, ympäristöä ja infrastruktuuria. Arkistoyhdistys ehdottaa lisäämään kulttuuriympäristön ja kulttuuriperinnön, kansalaisyhteiskunnan ja järjestöt sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöt, joita kriteeri 4 jo sivuaa.
4. **Vähemmistöt.** Kriteerissä 4 mainitaan kielelliset, etniset ja uskonnolliset vähemmistöt. Arkistoyhdistys ehdottaa, että alkuperäiskansa ja sen oikeudet mainitaan erikseen.

4.3 Kriteeriryhmä 3: Toimintaprosessi

Arkistoyhdistys pitää hyvänä, että monitoimijaprosesseille on oma logiikkansa: arkistoidaan vastuullisen toimijan tai parhaiten hyödynnettävissä olevat tietoaineistot, ja prosessin tai yhteisen tietovarannon omistaja ottaa kokonaisvastuun. Näin vältetään moninkertainen arkistointi, ja luvun esimerkit sekä taulukko 5 auttavat ymmärtämään periaatteen.

Huomiot ja ehdotukset:

1. **Toimijan oma näyttö säilytettävä.** Jos muiden toimijoiden kopiot arvioidaan määrääjän säilytettäväksi, arkistoitavan aineiston yhteydessä on säilytettävä myös tieto siitä, kuka päätti ja milloin. Arkistoyhdistys ehdottaa, että ohjeeseen kirjataan, että omistajan arkistoitavaan aineistoon on liitettävä alkuperätiedot (proveniensi) kaikista prosessiin osallistuneista toimijoista.
2. **Omistajan valmiudet.** Yhteisten tietovarantojen omistajilla (taulukko 5) ei välttämättä ole resursseja tai toimivaltaa arkistoida koko prosessin tietoja. Arkistoyhdistys pyytää kuvaamaan siirtymäajan, vastuunjaon ja rahoituksen.
3. **Harkintavalta ja valmisteluasiakirjat.** Kriteerissä 1 vähemmän merkityksellisistä tehtävistä arkistoidaan vain päätös- ja valvontatiedot, ja hakemustiedot sekä valmisteluasiakirjat ovat määrääjän säilytettäviä. Luvun 4.1 mukaan taas suuri harkintavalta lisää merkittävyyttä. Ohjeessa tulisi kertoa, miten näiden kahden suhde ratkaistaan ja millainen painoarvo kullekin kriteerille annetaan, kun päätöksen perustelut näkyvät vain valmisteluasiakirjoista.
4. **Hakemukset.** Hylätyt hakemukset kertovat, mitä yhteiskunnalta on haettu ja mikä on evätty. Arkistoyhdistys pyytää arvioimaan, milloin hakemus- ja vireillepanotietoja kannattaa arkistoida päätöstietojen rinnalla.

4.4 Kriteeriryhmä 4: Tietosisältö

Arkistoyhdistys pitää hyvänä, että ainutkertaisuus, kattavuus ja käyttömahdollisuudet on määritelty selkeästi ja että taulukon 6 esimerkit (ylioppilastutkintorekisteri ja asevelvollisten soveltuvuustestirekisteri) ovat konkreettisia. Kattavuuden mainitseminen tutkimuksen kannalta tärkeänä ominaisuutena on perusteltua.

Huomiot ja ehdotukset:

1. **Käyttömahdollisuudet.** Kriteerin 3 mukaan tiedot ovat helposti käytettäviä ja yhdisteltävissä. Jos arvioinnissa pisteytetään nykyinen käytettävyys, epäselvässä muodossa olevat, analogiset tai rakenteettomat aineistot voivat jäädä alakynteen, vaikka niiden käytettävyttä voi parantaa kuvailulla ja digitoinnilla. Arkistoyhdistys ehdottaa, että muuten ymmärrettävissä olevien analogisten tai rakenteettomien aineistojen heikko nykyinen käytettävyys ei automaattisesti alenna niiden arvoa.
2. **Ainutkertaisuus.** Ainutkertaisuutta arvioidaan suhteessa muihin arkistoitaviin aineistoihin, joista joistakin ei ole vielä päätetty. Arkistoyhdistys pyytää

arvonmäärittämispolitiikassa ohjeistamaan toimintatavan tilanteissa, joissa vertailuaineistoihin ei ole tehty arkistointipäätöksiä tai ne ovat kesken.

3. **Esimerkit.** Taulukossa 6 on vain esimerkkejä, joissa kaikki kriteerit täyttyvät. Arkistoyhdistys ehdottaa lisäämään esimerkkejä, joissa yksi tai kaksi kriteeriä eivät täyty ja aineisto silti arkistoidaan tai jätetään arkistoimatta.
4. **Otanta.** Massa-aineistoissa otanta on perinteinen arkistollinen menetelmä. Arkistoyhdistys kysyy, onko otanta tai systemaattinen poiminta tarkoitus hyväksyä arkistointiratkaisuksi, ja jos on, millä perusteilla.
5. **Päällekkäisyys kriteeriryhmän 2 kanssa.** Luvun mukaan tietosisältöä arvioidaan "irrallaan tehtävästä" mutta myös toiminnan kohteiden arvioinnin yhteydessä. Ohjeen tulisi kertoa, miten kaksinkertaista arviointia vältetään.

4.5 Kriteeriryhmä 5: Käyttömahdollisuudet

Arkistoyhdistys pitää hyvänä, että käyttömahdollisuudet on nähty laajasti tutkimuksen, yhteiskunnan, talouden, ympäristön ja kansalaisten itseymmärryksen näkökulmista ja että eri tieteenalojen tarpeet halutaan ottaa tasapuolisesti huomioon. On erityisen myönteistä, että taulukossa 7 on mainittu sukututkimus, kotiseutututkimus ja arkistotiede.

Huomiot ja ehdotukset:

1. **Tulevien tarpeiden ennakointi.** Luonnoksessa sanotaan, että tulevia tutkimustarpeita pyritään ennakoimaan yhdessä tutkimusyhteisöjen kanssa. Arkistoyhdistys ehdottaa kirjattavaksi, miten tämä tehdään: esimerkiksi pysyvä asiantuntijaryhmä, jossa on tutkijoita, käyttäjiä ja arkistoalan ammattilaisia. Arkistoyhdistys on valmis osallistumaan tällaiseen työhön yhdistyksen sääntöjen pohjalta.
2. **Lyhytaikainen käyttö ei aina tarkoita vähäistä arvoa.** Kriteerin 3 mukaan lyhytaikainen merkitys alkuperäisessä käyttötarkoituksessa viittaa "usein" vähäiseen arkistolliseen arvoon. Esimerkiksi tapahtuma-, sensori- ja lokitiedot ovat lyhytikäisiä käyttötarkoitukseltaan mutta voivat olla tutkimukselle erittäin arvokkaita. Arkistoyhdistys ehdottaa poikkeuksista kertovaa esimerkkiä.
3. **Muuttuvat teknologiat.** Luettelossa ei mainita aineistojen käytön mahdollistavia uuden teknologian menetelmiä, kuten koneellista analyysia, tekstin- ja tiedonlouhintaa tai tekoälyn kehittämistä. Nämä ovat jo nyt tärkeitä menetelmiä, ja ne vaikuttavat siihen, missä muodossa ja millä kuvailulla aineisto on arvokasta. Arkistoyhdistys ehdottaa muuttuvien teknologioiden lisäämistä yhdeksi kriteeriksi.
4. **Tietojen yhdistely.** Tietojen yhdisteltävyys lisää arvoa, mutta se lisää myös henkilötietoriskiä. Arkistoyhdistys ehdottaa, että kriteerissä 5 viitataan lukuun 5 ja henkilötietojen riskien arviointiin.

- 5. Käyttöyhteisöt.** Taulukkoon 7 voisi lisätä yhteisöjen muistin ja identiteetin, kuten paikallisyhteisöt, alkuperäiskansan ja vähemmistöt.

Lausuntoluonnos kohtiin 5–6

5 Henkilötietojen arkistollinen arvo ja tietosuojavelvoitteet

Arkistoyhdistys pitää lukua selkeänä ja perusteellisena. Erityisen hyvä on, että luvussa kerrotaan yleisen tietosuoja-asetuksen 17 artiklan poikkeus arkistointitarkoituksessa, että tietosuojalain 32 §:n mahdollistamat poikkeukset rekisteröidyn oikeuksista on kirjattu näkyviin (alaviite 19) ja että pseudonymisoinnin avainten arkistointi on mainittu. Esimerkiksi lääketieteellisen tutkimuksen (genetiikka) näkökulmasta on tärkeää, että alkuperäinen henkilötieto on palautettavissa tutkimusaineistosta / arkistoidusta aineistosta.

Arkistoyhdistys toivoi vuoden 2025 lausunnossaan arkistointilakiluonnoksesta, että poikkeukset rekisteröidyn oikeuksista kirjataan selkeämmin (esimerkiksi tietosuojalain 32 §) ja ettei tietoja hävitetä ennen arkistointipäätöstä. Myös eettisen seulonnan riskien käsittely (luku 5.1.4) ja toteamus, ettei tietoja saa tuhota yksityisyyden suojan nimissä, ovat arvokkaita.

Huomiot ja ehdotukset:

- 1. Suojavelvoitteen päättyminen.** Luvussa 5.1.1 todetaan, että tietosuoja-asetusta sovelletaan lähtökohtaisesti vain elävien henkilöiden tietoihin ja että "henkilötietojen suojavelvoite päättyy pääsääntöisesti kaikilta arkistoitavilta henkilötiedoilta". Jälkimmäinen virke voidaan lukea niin, että suoja päättyy arkistoinnin myötä. Arkistoyhdistys ehdottaa selkeämpää muotoilua: suoja ei pääty arkistoinnin vaan henkilön kuoleman myötä, ja saatavuutta rajoittavat muun muassa julkisuuslain salassapitoajat.
- 2. Yleishyödyllinen arkistointi ja yksityisarkistot.** Alaviitteessä 17 kuvataan yleishyödyllinen arkistointitarkoitus, jossa rekisterinpitäjän lakisääteinen tai sääntömääräinen tehtävä on tallentaa tutkimus- tai kulttuuriperintöaineistoja. Juuri tätä tekevät yksityisarkistot, säätiöt ja yhdistykset. Arkistoyhdistys pyytää täsmentämään millä edellytyksin toimijat toteuttavat yleishyödyllistä arkistointitarkoitusta ja miten ne voivat käytännössä osoittaa arkistointitarkoituksen, ja onko aiheesta tulossa ohjeistus.
- 3. Yhteinen tulkinta.** Henkilötietojen käsittely on tietosuojavaltuutetun toimialaa. Arkistoyhdistys ehdottaa, että Kansallisarkisto sopii tulkinnoistaan tietosuojavaltuutetun toimiston kanssa ja viittaa yhteisiin kannanottoihin, jotta arkistot eivät saa ristiriitaisia ohjeita.
- 4. Lomake.** Lomakkeen ohje sanoo, ettei määräaikaista säilytystä voi perustella henkilötietoluonteella. Sama periaate kannattaa nostaa myös arvonmäärityspolitiikan lukuun 5, koska se on käytännössä tärkeä. Arkistointilaki koskee myös tietosuoja-asetuksen 10 artiklassa tarkoitettuja henkilötietoja (8, 11 ja 19 §) ja geneettisiä tietoja

(9 §:n 1 momentti ja 11 §:n 2 momentti), ja 8 §:n mukaan arvonmäärityksessä on arvioitava henkilötietojen riskejä ja arkistoinnin oikeasuhtaisuutta. Luku 5 käsittelee erityisiä henkilötietoryhmiä (9 artikla) ja rikostuomioita koskevia tietoja rikosasiain tietosuojalain kautta, mutta geneettisiä tietoja ei mainita, eikä käsittelyä ole kytketty arkistointilain 8, 11 ja 19 §:ään. Arkistoyhdistys pyytää täydentämään lukua näillä säännöksillä sekä kuvaamaan, miten riskien ja oikeasuhtaisuuden arviointi tehdään arkistointiesityksessä.

6 Yleisesti lausuttaviksi asetettavien toimijakohtaisten arkistointipäätösluonnosten kriteerit

Arkistoyhdistys pitää hyvänä, että kaikki yleiset arkistointipäätösluonnokset asetetaan lausuttaviksi ja että lausuttaviksi tulevat myös toimijakohtaiset päätösluonnokset, joissa henkilötietoja sisältäviä massatietoja tai perusoikeuksia turvaavien tehtävien tietoja ehdotetaan tuhottavaksi. Julkishallinnolle tarjottu lausuntopalvelu on sopiva kanava. Arkistointilain 10 §:n 3 momentti edellyttää yleisessä päätöksessä vain sitä, että osallisilla viranomaisilla on mahdollisuus lausua, joten avoin lausuntokierros on lain vähimmäisvaatimusta laajempi käytäntö.

Huomiot ja ehdotukset:

1. **Kriteerit ovat suppeat.** Taulukon 8 kriteerit koskevat vain henkilötietoja. Arkistoyhdistys ehdottaa kolmatta kriteeriä: päätösluonnokset, jotka kaventavat aiemmin arkistoitavaksi päätettyä aineistoa (esimerkiksi tavoitteen 5 uudelleenarvioinneissa). Tarpeen voi olla myös neljäs kriteeri suurille tai yhteiskunnallisesti näkyville toimijoille sekä vähemmistöjä tai kansalaisyhteiskuntaa koskeville aineistoille.
2. **Lausuntoaika ja tiedotus.** Asiakirjassa ei kerrota lausuntoajan pituutta eikä sitä, miten kohderyhmille tiedotetaan. Arkistoyhdistys ehdottaa riittävän pitkää lausuntoaikaa, jota ei lyhennä esimerkiksi kesä- tai lomakausi, sekä suoraa tiedotusta arkistoille ja tutkimusyhteisöille. Arkistoyhdistys esittää huolensa siitä, onko yksittäistapauksissa mahdollista saada riittävän kattava määrä lausuntoja, niiltä toimijoilta, joita päätösluonnos koskettaa.
3. **Päätösten julkaiseminen ja läpinäkyvyys.** Arkistoyhdistys ehdottaa, että lausuntokierroksen jälkeen julkaistaan lausuntoyhteenveto ja se, miten lausunnot on otettu huomioon päätöksessä.

Lopuksi

Arkistoyhdistys pitää arvonmäärityspolitiikkaa tarpeellisena mutta vaatii vielä jatkovalmistelua. Yhdistys on valmis keskustelemaan ehdotuksistaan ja osallistumaan jatkovalmisteluun.